

Καθηγητής Νίκος Κόνσολας
Πρόεδρος του Ινστιτούτου Περιφερειακής Ανάπτυξης

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ – ΙΩΑΝΝΗ
ΠΡΟΔΡΟΜΙΔΗ ΜΕ ΘΕΜΑ:

"A REGIONAL ANALYSIS OF DECLARED INCOME IN GREECE"

Έκδοση του ΚΕΠΕ με αριθμό 63

Αθήνα, 9 Νοεμβρίου 2006

Κυρίες και Κύριοι,

Με ιδιαίτερη ευχαρίστηση δέχθηκα την πρόσκληση του ΚΕΠΕ να παρουσιάσω τη μελέτη του Πρόδρομου – Ιωάννη Προδρομίδη με θέμα: **"a regional analysis of declared income in greece"**. Η παράδοση του ΚΕΠΕ στην ανάλυση και διερεύνηση των συνιστωσών του περιφερειακού προβλήματος της χώρας, η οποία άρχισε από την πρώτη περίοδο της λειτουργίας του, συνεχίζεται με αξιόλογη συνεισφορά έως σήμερα. Στην επιτυχημένη αυτή διαδρομή συνεισέφεραν πολλά στελέχη του ΚΕΠΕ, μερικά από τα οποία μετέφεραν αργότερα την εμπειρία τους στα Πανεπιστημιακά αμφιθέατρα.

* * *

Πριν ξεκινήσω την αναφορά μου στη μελέτη θα ήθελα να κάνω μια συνοπτική επισκόπηση του επιστημονικού πεδίου στο οποίο αυτή ανήκει. Η μελέτη του κ. Προδρομίδη εντάσσεται στο πεδίο της Περιφερειακής Επιστήμης (regional science), όπως την ονόμασε ο Isard. Μια σχετικά νέα και δυναμικά αναπτυσσόμενη επιστήμη, η οποία ξεκίνησε τη δεκαετία του '50 και συνεχίζει να εμπλουτίζει διαρκώς τα γνωστικά της αντικείμενα. Αποστολή της είναι η διεπιστημονική θεώρηση της αστικής και περιφερειακής δομής του χώρου με συνεχώς ανανεωνόμενα και εμπλουτιζόμενα σύγχρονα και παραδοσιακά εργαλεία ανάλυσης και πολιτικής.

Η Περιφερειακή Επιστήμη γνωρίζει στις μέρες μας διεθνώς μια νέα άνθηση. Οι ενδείξεις που τεκμηριώνουν αυτή τη στροφή διαρκώς πληθαίνουν. Πολλά είναι τα επιστημονικά περιοδικά που εντάσσονται στο ευρύτατο φάσμα ενδιαφερόντων της νέας αυτής επιστήμης. Ο αριθμός των σχετικών βιβλίων αυξάνεται επίσης ραγδαία. Παράλληλα, το ερευνητικό της πεδίο διευρύνεται σε νέες επιστημονικές περιοχές θεωρητικής και εφαρμοσμένης έρευνας, ενώ βελτιώνονται συνεχώς και οι τεχνικές ανάλυσης. Τέλος, οι σχετικές σπουδές παρουσιάζουν μεγαλύτερη ζήτηση απ' ό,τι στο παρελθόν, με αποτέλεσμα ολοένα και περισσότεροι νέοι επιστήμονες προσέρχονται και πυκνώνουν τις τάξεις της.

Ένα ανανεωμένο ενδιαφέρον για τον επιστημονικό αυτό κλάδο παρατηρείται και στη χώρα μας. Ήδη λειτουργούν τρία εξειδικευμένα Πανεπιστημιακά Τμήματα. Παράλληλα, σε πολλά άλλα Τμήματα Πανεπιστημίων, Πολυτεχνείων και Τ.Ε.Ι. διδάσκονται μαθήματα της περιφερειακής επιστήμης. Λειτουργούν επίσης Μεταπτυχιακά Προγράμματα, το πρώτο από τα οποία οργανώθηκε και άρχισε τη λειτουργία του το 1975 από το Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης, που συμπλήρωσε ήδη 31 χρόνια προσφοράς στην παιδεία και την έρευνα. Επίσης εκδίδονται τρία ειδικά περιοδικά ενώ πραγματοποιούνται και κάποια αξιόλογα συνέδρια.

Αυτή τη χρονιά εξάλλου, διοργανώθηκε στην Ελλάδα, από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας στο Βόλο, το 46^ο διεθνές συνέδριο της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης, στο οποίο συμμετείχαν περισσότεροι από 700 σύνεδροι από 45 χώρες. Ας σημειωθεί ότι είχε προηγηθεί η οργάνωση του ετήσιου αυτού συνεδρίου στην Αθήνα το 1987 από το Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης. Η ελληνική επιστημονική κοινότητα πολύ νωρίς άρχισε τη σύνδεσή της με τις διεθνείς εξελίξεις της περιφερειακής επιστήμης. Και οι έλληνες επιστήμονες δεν έμειναν πίσω στη συγγραφή μονογραφιών και συγγραμμάτων με αντικείμενο τις επιστήμες ανάλυσης της μεταβλητής του χώρου.

Το έξοχο όμως αυτό επιστημονικό οικοδόμημα στη χώρα μας δεν αξιοποιείται στο βαθμό που πρέπει και επιβάλλουν οι περιστάσεις, από τη Δημόσια Διοίκηση, στη ευρύτετη έννοια του όρου. Άλλωστε, όλοι γνωρίζουμε ότι ο δρόμος που οδηγεί στη δημιουργική συνάντηση της έρευνας με τους φορείς λήψης αποφάσεων είναι μακρύς και διάσπαρτος από εμπόδια ποικίλης μορφής.

Η μελέτη που θα παρουσιάσουμε στη συνέχεια, αποτελεί ένα άριστο δείγμα της σύγχρονης επιστημονικής σκέψης στον τομέα της Περιφερειακής Ανάλυσης και Πολιτικής.

* * *

Χαιρετίζω, τώρα, την ένταξη στην επιστημονική οικογένεια της Περιφερειακής Επιστήμης ενός νέου ερευνητή με εξαιρετη αναλυτική ικανότητα, με προσήλωση στην μεθοδολογική αυστηρότητα, με οξύνοια στη διατύπωση των σκέψεων του και με πυκνότητα, σαφήνεια και συνοχή στην παρουσίαση τους.

Δίνω αμέσως το στίγμα του: Στα συμπεράσματά του αμφισβητεί το υφιστάμενο μοντέλο αναπτυξιακής πολιτικής αφού αυτό «δεν μπορεί να εξηγήσει πως λειτουργεί η οικονομία της

χώρας, με αναφορά στη διανομή του τοπικού εισοδήματος». Στον πρόλογό του ο συγγραφέας διαπιστώνει και προτείνει: (μεταφράζω ελεύθερα): «... Η οικονομία δεν λειτουργεί σύμφωνα με τη διοικητική διαίρεση της χώρας, αλλά μάλλον σύμφωνα με εξειδικευμένους τοπικούς συντελεστές και μεταφορικές διασυνδέσεις, όπως στην περίπτωση μιας «τμηματοποιημένης περιοχής», που τα μέλη της ενώνονται από τα μεταφορικά δίκτυα. Επομένως, εάν οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες είναι μεγαλύτερες από τις διαπεριφερειακές, θα ήταν ορθολογικότερο εάν η περιφερειακή οικονομική πολιτική είχε μορφοποιηθεί σε ένα πλαίσιο «λειτουργικών περιοχών», παρά στο υφιστάμενο περιφερειακό διοικητικό σχήμα».

Ας προχωρήσουμε, όμως, στη συστηματική παρουσίασης της μελέτης ...

Σκοπός της είναι η χαρτογράφηση των Εισοδηματικών Ανισοτήτων στην Ελλάδα και η εξέταση των προσδιοριστικών παραγόντων που τις επηρεάζουν. Πρόκειται για μια πρωτότυπη ερευνητική εργασία που αξιοποιεί επίσημα στατιστικά στοιχεία της ΕΣΥΕ και του Υπουργείου Οικονομίας για να μελετήσει σε βάθος ένα από τα πλέον σημαντικά θέματα που απασχολούν τη σύγχρονη βιβλιογραφία της περιφερειακής ανάπτυξης και πολιτικής. Συγκεκριμένα αξιοποιεί τα δημογραφικά στοιχεία της απογραφής του 2001 και τα εισοδηματικά του 2002, που αναφέρονται σε δηλωθέντα εισοδήματα του έτους που πραγματοποιήθηκε η απογραφή. Ο συνδυασμός αυτός αποτελεί την «ευρηματική πρωτοτυπία» του συγγραφέα.

Ανεξάρτητα από το βαθμό εξοικείωσής του με αυτά τα θέματα, εύκολα κανείς αντιλαμβάνεται, ότι η γεωγραφική κατανομή των εισοδημάτων προσδιορίζει το επίπεδο ευημερίας των κατοίκων σε διάφορες περιοχές της χώρας. Σε κάθε σύγχρονη κοινωνία η χαρτογράφηση των εισοδηματικών ανισοτήτων παρέχει στους φορείς άσκησης δημόσιας πολιτικής την δυνατότητα παρέμβασης για την αύξηση της κοινωνικής ευημερίας.

Επιτρέψτε μου τώρα να συνοψίσω με ποιο τρόπο η μελέτη αυτή προάγει την επιστημονική συζήτηση που διεξάγεται και στη χώρα μας. Υπάρχουν δύο κυρίως σημεία στα οποία θα αναφερθώ.

Το πρώτο έχει σχέση με τον τρόπο υπολογισμού του επιπέδου ευημερίας μιας περιοχής.

Όπως είναι γνωστό ο καθιερωμένος τρόπος μέτρησης του επιπέδου ανάπτυξης των περιφερειών μιας χώρας -και της χώρας συνολικά - βασίζεται στον λόγο: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν προς πληθυσμό. Παρά το γεγονός ότι ο λόγος αυτός χρησιμοποιείται από

όλα τα κράτη, τους διεθνείς οργανισμούς και από την Ε.Ε. δεν παύει να αποτελεί έναν δείκτη που στην πράξη εμφανίζει ορισμένες γνωστές ατέλειες. Για να αναφέρω ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, υπάρχουν περιπτώσεις όπου αλλού πραγματοποιείται η παραγωγή ενός αγαθού και αλλού δημιουργούνται τα εισοδήματα. Για το λόγο αυτό παρατηρείται συχνά δυσαρμονία ανάμεσα στο επίπεδο ευημερίας με όρους κκ ΑΕΠ και στο επίπεδο ευημερίας με όρους κκ Εισοδημάτων. Μέχρι σήμερα οι περισσότερες μελέτες των περιφερειακών ανισοτήτων βασίζονται στο ΑΕΠ.

Το δεύτερο σημείο αφορά τη γεωγραφική κλίμακα μελέτης της ανάπτυξης, ως διαδικασίας και ως αποτελέσματος.

Το κατώτερο γεωγραφικά επίπεδο υπολογισμού του ΑΕΠ είναι το NUTS III (νομοί). Ο υπολογισμός του ΑΕΠ σε γεωγραφικά μικρότερο επίπεδο είναι αδύνατος. Αυτό θέτει επομένως εμπόδια στον υπολογισμό του επιπέδου ανάπτυξης σε χωρική κλίμακα Δήμου. Ωστόσο, πολύ συχνά είναι αναγκαίο να γνωρίζουμε τα δεδομένα της ανάπτυξης σε μικρότερη χωρική κλίμακα ώστε να προσδιοριστεί με μεγαλύτερη ακρίβεια η πραγματική ευημερία και οι συνθήκες ζωής των ανθρώπων στην περιοχή που ζουν. Η προσέγγιση αυτή είναι σχεδόν αδύνατον να γίνει μέσω του προσδιορισμού του ΑΕΠ.

Η μελέτη του κ. Προδρομίδη επιχειρεί μια εναλλακτική μέθοδο προσέγγισης των περιφερειακών ανισοτήτων μέσω της ανάλυσης του δηλωθέντος εισοδήματος σε γεωγραφική κλίμακα μικρότερη του Νομού. Με αυτό τον τρόπο ξεπερνάει τους περιορισμούς που θέτει το ΑΕΠ και που εκτέθηκαν παραπάνω. Το εγχείρημα του συγγραφέα είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον και διεκπεραιώνεται με μεγάλη επιτυχία, σε όρους σχετικής ευημερίας, με την επιφύλαξη των άγνωστων μεγεθών της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας.

Ειδικότερα, η μελέτη αυτή χωρίζεται σε επτά κεφάλαια και συμπληρώνεται από παράρτημα Πινάκων, Χαρτών, κατάλογο βιβλιογραφικών παραπομπών και από ένα πολύ χρήσιμο χωρικό ευρετήριο.

Το πρώτο κεφάλαιο συνοψίζει την συλλογιστική της μελέτης, τη μεθοδολογία, τα ερευνητικά ερωτήματα και τις πηγές των στατιστικών στοιχείων. Το δεύτερο αναφέρεται στα γεωγραφικά χαρακτηριστικά και τη διοικητική διαίρεση της Ελλάδας. Πρόκειται για ένα κεφάλαιο καλογραμμένο, που είναι επίσης εξαιρετικά κατατοπιστικό ακόμη και για τον Έλληνα ειδικό επιστήμονα. Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στα στατιστικά στοιχεία. Σ' αυτό τεκμηριώνεται η ανάγκη χρησιμοποίησης στατιστικών δεδομένων σε χαμηλό γεωγραφικό επίπεδο. Ήδη, από τα τρία πρώτα κεφάλαια δεν αφήνεται κανένα περιθώριο παρερμηνείας για το στόχο και τον

σκοπό της μελέτης, ενώ εντυπωσιάζει η βιβλιογραφική τεκμηρίωση και θεμελίωση των ερωτημάτων της μελέτης.

Το τέταρτο κεφάλαιο, το εκτενέστερο κεφάλαιο της μελέτης. Είναι αυτό στο οποίο παρουσιάζονται τα πρώτα ευρήματα της ανάλυσης των στοιχείων. Εδώ σχηματίζεται ο πρώτος χάρτης των εισοδηματικών ανισοτήτων στην Ελλάδα σε επίπεδο Δήμου. Η ανάλυση των τοπικών εισοδηματικών στοιχείων έγινε σε επίπεδο 895 ταχυδρομικών τομέων των τοπικών αυτοδιοικητικών μονάδων. Η εικόνα που προκύπτει είναι πράγματι εντυπωσιακή. Τα αποτελέσματα είναι σχεδόν απόλυτα συμβατά με την εικόνα της σύγχρονης Ελλάδας. Εντοπίζονται διαφορές στα εισοδήματα στις αστικές περιοχές σε σχέση με τις αγροτικές και ορεινές, σε σχέση με περιοχές που βρίσκονται στους μεγάλους οδικούς άξονες της χώρας, σε περιοχές που διαθέτουν πρώτες ύλες, σε νησιωτικές τουριστικά αναπτυγμένες και λιγότερο τουριστικά αναπτυγμένες, κλπ. Πρόκειται για μια πανοραμική εξέταση της χώρας που οι μελετητές και οι σχεδιαστές της περιφερειακής πολιτικής οφείλουν να γνωρίζουν. Εδώ φαίνονται επίσης και οι αποκλίσεις ανάμεσα στην εικόνα που διαμορφώνει το κατά κεφαλήν ΑΕΠ για τις περιφέρειες της χώρας και την εικόνα που διαμορφώνει ο χάρτης των εισοδηματικών ανισοτήτων. Μια εικόνα τόσο διαφορετική, που επιβάλλει την ανάγκη άμεσης συγκριτικής αξιολόγησης, γιατί η αναντιστοιχία αυτή επιδρά στην πολιτική για τις προβληματικές περιοχές και δημιουργεί ερωτηματικά για τις ενδεχόμενες επιπτώσεις στη μεγιστοποίηση του αποτελέσματος των χορηγούμενων ενισχύσεων, στο πλαίσιο της περιφερειακής πολιτικής.

Το πέμπτο κεφάλαιο αφορά στην οικονομετρική εξειδίκευση ενός ερμηνευτικού μοντέλου των εισοδηματικών ανισοτήτων. Είναι αρκετά τεχνικό, πολύ καλά θεμελιωμένο και η κατανόησή του προϋποθέτει ειδικές γνώσεις. Το κεφάλαιο έξη αφιερώνεται στις τρεις εφαρμογές του μοντέλου ανάλυσης: η πρώτη αφορά την ανάλυση των 13 διοικητικών περιφερειών, η δεύτερη βασίζεται στην ομαδοποίηση των Δήμων με κοινά χαρακτηριστικά και η τρίτη σε ένα συνδυασμό των δύο προηγούμενων. Η ανάλυση καταλήγει σε μια αναδιοργάνωση των περιοχών ευημερίας και ανάγκης με βάση την οποία πρέπει να ξανασχεδιαστεί η περιφερειακή πολιτική. Το έβδομο κεφάλαιο κωδικοποιεί τα συμπεράσματα της μελέτης και τις προτάσεις πολιτικής.

* * *

Η βασική διαπίστωση από την ανάλυση των στοιχείων όπως επισημάνθηκε και προγενέστερα, είναι ότι η υφιστάμενη διοικητική διαίρεση της χώρας δεν ανταποκρίνεται στον χάρτη των εισοδηματικών ανισοτήτων, κατά συνέπεια η σχεδιαζόμενη

περιφερειακή πολιτική δεν ανταποκρίνεται στις πραγματικές αναπτυξιακές ανάγκες των περιφερειών της χώρας.

Οι περισσότερες μελέτες περιφερειακής ανάπτυξης διεξάγονται σε επίπεδο νομού και περιφέρειας. Αυτό όμως συγκαλύπτει συμπεριφορές που παρατηρούνται σε μικρότερα γεωγραφικά επίπεδα.

Η ανάδειξη των τεσσάρων τύπων συγκεντρικών χωρικών μονάδων, με φθίνουσα κλίμακα ευημερίας αποτελεί αξιόλογο ερευνητικό εύρημα. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι τρεις πρώτοι έχουν πυρήνα τα πολεοδομικά συγκροτήματα Αθήνας και Θεσσαλονίκης και ο τέταρτος, που αποτελεί το 82% της χώρας, συγκροτείται κυρίως από τον αγροτικό χώρο.

Στις διαγραφόμενες από την έρευνα κατευθύνσεις πολιτικής περιλαμβάνονται επιπλέον και οι ακόλουθες:

α) η δημιουργία ευρύτερων αλληλεξαρτώμενων χωρικών μονάδων για καλλίτερη αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων, για ανάπτυξη συνεργιών και ανάδειξη ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων.

β) η επέκταση και η ποιοτική αναβάθμιση των δικτύων μεταφορών και επικοινωνιών καθώς άλλων υποδομών θα ενισχύσει τις τάσεις χωρικών ενοποιήσεων, τη δημιουργία οικονομιών κλίμακας, ενισχυτικών της κινητοποίησης ιδιωτικών κεφαλαίων και τη σύνδεση περιοχών διαφορετικών εισοδηματικών επιπέδων. Η διαπίστωση ότι ο υψηλότερος βαθμός ευμάρειας εντοπίζεται κυρίως στην Αθήνα, στις περιοχές που γειτονεύουν με αυτή και στις περιοχές που αποτελούν «κομβικά σημεία» του συγκοινωνιακού δικτύου ισχυροποιεί την παραπάνω στρατηγική στόχευση του συγγραφέα.

γ) η ανάγκη οργάνωσης των περιφερειακών αναπτυξιακών Αρχών σύμφωνα με την πραγματική κατανομή και λειτουργική αλληλεξάρτηση της οικονομικής δραστηριότητας στο χώρο.

δ) η βελτίωση της διασποράς του πραγματικού εισοδήματος για τη μείωση της υπογεννητικότητας, αφού διαφαίνεται ότι τα νοικοκυριά τείνουν να τεκνοποιούν όταν αποκτούν υψηλότερα εισοδήματα.

ε) η άνοδος και η διεύρυνση της μορφωτικής στάθμης του πληθυσμού θα συμβάλουν στην αύξηση των οικονομικών επιδόσεων της χώρας, αφού η υψηλή συγκέντρωση εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού σχετίζεται με την επίτευξη υψηλού εισοδήματος.

Το ερευνητικό αποτέλεσμα γενικά είναι σημαντικό. Χρειάζεται όμως μελέτη και άλλων ποιοτικών χαρακτηριστικών. Στόχος ο οποίος είναι στην πρόθεση του συγγραφέα για μελλοντική έρευνα. Επιπλέον, τα στατιστικά στοιχεία που αφορούν σε δηλωθέντα εισοδήματα έχουν επίσης και αυτά κάποιους περιορισμούς, που πρέπει και αυτοί να ληφθούν υπόψη.

Η εργασία του κ. Προδρομίδα, παρότι μπορεί να εξειδικεύσει και να θεμελιώσει ακόμη περισσότερο τα συμπεράσματά της, προσφέρεται για μια νέα θεώρηση των περιφερειακών ανισοτήτων στην Ελλάδα. Διαμορφώνει επίσης ένα νέο πλαίσιο για τον ανασχεδιασμό της περιφερειακής πολιτικής ώστε να καταστεί πιο αποτελεσματική.

Εκείνο όμως πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα είναι ότι η έρευνα αυτή επιβεβαιώνει την άποψη πολλών ερευνητών του περιφερειακού προβλήματος ότι πρέπει να διεξαχθούν συστηματικές έρευνες και μελέτες για τον προσδιορισμό της συγκρότησης του παραγωγικού συστήματος της χώρας σε τοπικό επίπεδο. Έτσι μόνο θα υπάρξει ολοκληρωμένη εικόνα των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών του πληθυσμού και οριοθέτηση των χωρικών ενοτήτων στις οποίες αναπτύσσεται η παραγωγική του δραστηριότητα.

Με την ιδιότητα του δασκάλου θα ήθελα να συγχαρώ τον συγγραφέα για την πραγματικά σπουδαία εργασία του και να τον συμβουλευσω πρώτο να είναι πιο τολμηρός στις προτάσεις του και δεύτερο, από τώρα, έγκαιρα δηλαδή, να ενστερνισθεί την άποψη ότι η ενασχόληση με την περιφερειακή ανάπτυξη απαιτεί, πέραν της τεχνοκρατικής, και πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική θεώρηση του πολύπλοκου φαινομένου της σύγκρουσης αποτελεσματικότητας και ισότητας στο χώρο.